Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 4

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 882 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., OʻzR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., OʻzR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri oʻrinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., OʻzR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar boʻyicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "OʻIRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar doʻstligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Poʻlatov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamgʻarmasi ijrochi direktori oʻrinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, t.f.f.d., TAQU katta oʻqituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Fargʻona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon oʻgʻli, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, OʻzR Bosh prokuraturasi boshqarma boshligʻi oʻrinbosari
Ochilov Farxod, OʻzR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti boʻlimi boshligʻi
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta oʻqituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, OʻzR Tabiat resurslari vazirligi, OʻzR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership 10
Ibrokhim Gulomov

Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari 18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich

Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления 24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли

Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ... 27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna

Aholi yashash joylarida yong‘in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari 32
Aziz Zikriyoev

O‘zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari 40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna

Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta’siri (O‘zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida) 45
D. B. O‘roqova

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ko‘paytirishning asosiy yo‘llari 50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o‘g‘li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o‘g‘li

Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar 55
Igitov Jurabek Kuzibekovich

Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish 63
Islamov Ozodjon

Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo‘llari 67
J. K. Boymurodov

Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo‘nalishlari 72
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna

BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o‘zgartirish 77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo‘ja Sobirxo‘ja o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi 84
Layli Mirzayeva

Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari 88
Luiza Komilovna Xaydarova

Umumta’lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish 93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna

O‘zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari 98
Meliqulov G‘ayrat Abdug‘afforovich

Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta’siri 105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o‘g‘li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o‘g‘li

Hududlarni rivojlantirish va “yashil iqtisodiyot”ni shakllantirishning ekologik muammolari 110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o‘g‘li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi

Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari 116
Qodirov Azizjon Anvarovich

Mamlakatimiz oliy ta’lim tizimda sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari 121
Saidqulova Firuza Farmonovna

Bo‘lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari 125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi

Ta’limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati 129
To‘rayeva Hurriyat To‘yqulovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Hududlarda to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo‘llari 136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.

Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari 143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna

Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar 149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov

Qishloq xo‘jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg‘or xorij tajribasi 154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich

Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari 159
Yodgorova Xalima To‘lqinovna

Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o‘zaro bog‘liqligi tahlili 165
Raxmatov Adxam Itolmasovich

Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish 169
Suyunova Kamilla Baxromovna

Qishloq xo‘jaligida agrokimyo xizmatlar ko‘rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llari 173
Tabayev Azamat Zaripbayevich

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari 178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.

Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking 183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna

Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy 186
Muhammadiyev Po‘latjon Ilhomjon o‘g‘li, Uzganbayeva Dilnoza Toxtasinovna

The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population 192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o‘g‘li

The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions 196
Babadjanov Abdirashid Musayevich

Behavioral Theory of the Firm 201
Egamberdieva Oydin Abror qizi

The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks 207
Egamova Makhfurat Esanovna

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан 211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов 216
Бекимбетова Гулнора Маратовна

Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли 223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна

Меры по снижению доли теневой экономики в стране 228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон қизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли

Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан 232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев

Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане 237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов 243
Раупов Жамшид Рашидович

Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях 249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана....255
Саиткамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы

Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами....261
Хакимова Майя Юрьевна

Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО....266
Зарипова Саёхат Зафаровна

Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari....271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi

Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili....276
Abdusalomov Jaxongir O‘ktam o‘g‘li

Globallashuv sharoitida mamlakatimizda sug‘urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati....282
Anvarova Z.

The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children....286
Axtamov Djamshed Baxromovich

A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment....291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammat qizi

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi....296
Avazov Ilxom Ravshanovich

Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi....301
Axrorov Zarif Oripovich

Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta’minlanganlik darajasini tahlili....309
Ibragimov Qobil To‘xtamishovich

Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis....314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna

Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko‘rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari....319
Masharipova Manzura Alimbayevna

Korxonalarda benchmarketing strategiyalarini qo‘llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari....325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna

Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo‘llari....330
O‘ktamova Nargiza Narzulla qizi

Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili....334
Olimov Maqsudjon Komiljon o‘g‘li

Moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish....339
Pardayeva Zulfizar Alimovna

Raqamlashtirish sharoitida qo‘shma korxonasi faoliyatining tahlili....343
Rashidov Jamshid Xamidovich

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o‘rni....348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyot sharoitda xizmat ko‘rsatishning ilmiy asoslari....352
Suyunov Asror Baxtiyorovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitda telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari....356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari....360
Turg‘unov Saloxiddin Jamol o‘g‘li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna

Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari....366
Usmanova Guljahon Ulug‘bek qizi

Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati....371
Xodjayev Anvar Rasulovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Transport Decarbonization Strategy 377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli

Temir yoʻl transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish 382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari 387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Issiqlik ta'minoti xizmatlarini koʻrsatish samaradorligi va sifatini baholash koʻrsatkichlari tizimi 390
Abdulaziz Abdumoʻminovich Matroʻziyev

Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash 394
Abdulaziz Abdumoʻminovich Matroʻziyev

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish 399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul oʻgʻli

Sugʻurta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati 404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna

Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari 409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich

Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi 416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich

Qishloq aholisining qishloq xoʻjaligida bilim va innovatsiyalarni oʻzlashtirishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida) 421
Bozorova Lobar Nuralevna

Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий 427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи

Mol-mulk soligʻining korxonalar faoliyatiga ta'siri 432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich

Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yoʻnalishlari 438
Maxmudov Omon Tuxtayevich

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish 442
Moʻminova Ma'suda Baxtiyarovna

Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar 447
Nazarova Kamola Sattorali qizi

Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi 453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich

Oʻzbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari 460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat

Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI koʻrsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari 467
Turaeva Mastura Kurbanovna

Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса 471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев

Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari 478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich

Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish 482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna

Koʻp tarmoqli fermer xoʻjaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari 485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich

Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi 490
Toʻxsanov Qudratillo Nozimovich

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish 495
Xamidova Z. U.

Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati 501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna

Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi 505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li

Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish 511
Shaymatova Nargiza Ashurovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari 516
Shodmonova Odina G'ofur qizi

Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili 520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li

Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati 525
Eldor Uskanov

Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari 530
Yusupova Jamila Karamatdinovna

Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) 534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich

Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash 541
Sobirov Azizbek Avzbekovich

Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari 548
Gadaev Ismat Yadgarovich

Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar 551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna

O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari 554
Kobilova Nasiba Xurramovna

Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy 561
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich

Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market 566
Musyeva Shoira Azimovna

Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi 570
Odina Nabiyevna Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi

Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish 575
Rashidova Xadicha Tursunalievna

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari 581
Raxmanov Mexridin Sindarovich

Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba 586
Tashmatov Rustam Xusanovich

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari 592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich

Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti 595
Zilola Jumanova

Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан 602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович

Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана 607
Кадиров Алишер Исмаилович

Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов 611
Раупов Жамшид Рашидович

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar 617
Rashidova Odina Olimjon qizi

Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане 622
Камалов Камоладдин Кахрамонович

Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni 626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich

Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari 630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling 635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna

Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari 644
Norboyev Odil Abrayevich

Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida 649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyevna

O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari 654
Taxir Urkinbayev

Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari 658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich

Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification 663
Uktamova Nozima Narzulla kizi

Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari 667
Yadgarov Akram Akbarovich

Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц 673
Базарова Нигора Равшановна

Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash 684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari 689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li

Tashqi mehnat migratsiyasi 694
O. N. Djurayev

Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash 699
Otaboyeva Dildora

Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlat tajribasi 705
Raimov Xurshid Muxtorovich

Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari 711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar 716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li

Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari 723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich

O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari 731
Davranov Iskandar Jumayevich

Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish 738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li

Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development 744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi

"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida 749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi

Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari 754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish 759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna

Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан 766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонова Шахрибону Бахромжон кизи

Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari 774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov

O‘zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish 780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich

Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений 787
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек

Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo‘llash imkoniyati 795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna

Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов 802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризоевна

Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantishning konseptual asoslari 806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Qishloq xo‘jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo‘llari 814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich

Turistik xizmatlarining o‘ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari 819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna

Qoraqalpog‘iston qishloq xo‘jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlari 823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich

Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari 832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.

Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar 835
Berdiqulov Jurabek

Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish 837
Hamroyev Sherzod Axtamovich

O‘zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko‘p qavatli “yashil” fermer xo‘jaliklarini tashkil etishning ahamiyati 843
Turdimuratova Aziza Alisherovna

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo‘llari va uni arima modeli asosida prognozlash 846
Abdunazarova Shahnoza Norqo‘chqor qizi

Qishloq xo‘jaligi tarmog‘ining mamlakat iqtisodiyotidagi o‘rni va undagi tarkibiy o‘zgarishlarni statistik baholash 856
Zakirova Umida Maxamadaminovna

O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati 863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich

Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o‘rni va ahamiyati 872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek

Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики 876
Алиева С.С.

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING AHAMIYATI HAMDA UNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Nurullayeva Shaxnoza
Toshkent Xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti dotsenti v.b.

Saydullayeva Saodat
Toshkent Xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'nalishlari, kichik biznesni milliy iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati iqtisodiy ko'rsatkichlar orqali yoritilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bozor muhitiga tez moslasha olishi, bandlikni ta'minlash, daromadlarni shakllantirish va shu orqali uning tengsizligini yumshatish hamda o'rta mulkdorlar qatlamini qaror toptirishdagi afzalliklari ochib berilgan. Bundan tashqari, kichik biznesni rivojlantirish konsepsiyasida asosiy e'tibor birinchi navbatda faoliyat ko'rsatayotgan iqtisodiy salohiyatga ega kichik biznes subyektlarini qo'llab – quvvatlash, respublikaning ijtimoiy – iqtisodiy siyosati yo'nalishlari va maqsadlariga mos faoliyat yuritayotgan xo'jalik tuzilmalarini rag'batlantirish, hududiy ahamiyatga ega mahsulot ishlab chiqaruvchi kichik korxonalarga soliq imtiyozlari belgilash, lizing xizmati hamda investitsion xatarlarni sug'urtalash tizimini kengaytirish va moliyaviy imkoniyatlari cheklangan kichik tadbirkorlik korxonalarining bank kreditlaridan foydalanishiga yo'l ochuvchi sharoitlarni yaratishga qaratilgan fikr mulohazalar to'g'risida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes va xususiy tadbirkorlik, ish bilan bandlik muammosi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi, lizing xizmati, investitsion xatarlarni sug'urtalash tizimi.

Abstract: The article describes the directions for the development of small business and private entrepreneurship, the role and importance of small business in the national economy through economic indicators. The advantages of small business and private entrepreneurship in quickly adapting to the market environment, ensuring employment, generating income and thus reducing inequality, as well as finding a solution for the middle class of owners have been revealed. In addition, in the concept of small business development, the main focus is primarily on supporting small business entities with economic potential, encouraging economic structures operating in accordance with the directions and goals of the republic's social and economic policy, the opinions aimed at establishing tax incentives for small enterprises producing regionally important products, expanding the system of leasing service and investment risk insurance, and creating conditions that pave the way for small business enterprises with limited financial capabilities to use bank loans.

Key words: small business and private entrepreneurship, employment problem, share of employment in small business and private entrepreneurship, number of small business and private entrepreneurship entities, volume of investments in the capital of small business and private entrepreneurship, leasing service, investment risk insurance system of roaring.

Аннотация: В статье описаны направления развития малого бизнеса и частного предпринимательства, роль и значение малого бизнеса в национальной экономике через экономические показатели. Выявлены преимущества малого бизнеса и частного предпринимательства в быстрой адаптации к рыночной среде, обеспечении занятости, получении доходов и, таким образом, сокращении неравенства, а также поиске решения для среднего класса собственников. Кроме того, в концепции развития малого предпринимательства основное внимание уделяется, прежде всего, поддержке субъектов малого предпринимательства, обладающих экономическим потенциалом, поощрению экономических структур, действующих в соответствии с направлениями и целями социально-экономической политики республики, взглядам, направленным на установление налоговой политики. стимулирование малых предприятий, производящих регионально значимую продукцию, расширение системы лизингового обслуживания и страхования инвестиционных рисков, создание условий, открывающих возможность предприятиям малого бизнеса с ограниченными финансовыми возможностями использовать банковские кредиты.

Ключевые слова: малый бизнес и частное предпринимательство, проблема занятости, доля занятости в малом бизнесе и частном предпринимательстве, количество субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства, объем инвестиций в капитал малого бизнеса и частного предпринимательства, лизинговые услуги, страхование инвестиционных рисков. система рев.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o‘z ma’ruzalarida mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada rivojlantirish maqsadida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vazifalarining biri sifatida “erkin bozor mexanizmlarini joriy qilish, sog‘lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta’minlash, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash Konstitutsiyada alohida o‘rin egallashi kerak. Bunday vaziyatda, qanchalik og‘ir bo‘lmasin, iqtisodiy islohotlarni qat’iy davom ettiramiz, ichki imkoniyatlarni to‘liq safarbar qilib, xususiy sektorni yanada qo‘llab-quvvatlaymiz. Buning uchun, eng avvalo, tadbirkorlik muhitini tobora yaxshilash bo‘yicha islohotlarni jadallashtiramiz” [1] deb ta’kidlagan. Jahon tajribasidan ko‘rinadiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mamlakatda o‘rta mulkdorlar sinfining paydo bo‘lishiga, barqaror soliq solinadigan bazaning kengayishiga yordam beradi. Shu bilan birga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, ayniqsa, qishloq joylarda yangi ish joylarini ochish hamda yoshlar orasida ish bilan bandlik muammosini hal etish bilan bog‘liq muhim ijtimoiy masalalarga ko‘mak beradi. Jahon, milliy va mintaqaviy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishida tadbirkorlik sohalari, jumladan, kichik biznes sohasi faoliyati muhim o‘rin egallab, iqtisodiy hamda ijtimoiy muammolarni hal etishda yetakchi o‘rinni egallaydi. Xalqaro valyuta jamg‘armasining ma’lumotlariga ko‘ra, “bugungi kunda dunyoda 90,0 foiz korxonalar kichik va o‘rta biznesga tegishli bo‘lib, ular jahonning 63,0 foiz aholisini ish bilan ta’minlamoqda. Yevropa Ittifoqi miqyosida kichik va o‘rta biznesning umumiy salmog‘i 99,8 foizni tashkil etgani holda, aholini uchdan ikki qismini ish bilan ta’minlamoqda” [2].

Bozor munosabatlari tizimida kichik biznes quyidagi alohida xususiyatlari: ishlab chiqarish xajmi, ishlovchilarning soni va qaysi sanoat tarmogiga tegishliligi bilan tavsiflanadigan tadbirkorlik shakli sifatida namoyon bo‘ladi. Kichik biznesga o‘zining mustaqil mulki va xo‘jalik mustaqilligiga ega bo‘lgan va faoliyati sohasida yuqori darajada dominant hisoblanmagan firmalar kiradi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning hozirgi bosqichi bu jarayondagi eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri – kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, unga keng iqtisodiy erkinliklar berish bilan tavsiflanadi. Bu toifadagi subyektlarga mustaqillik berish ularda o‘z faoliyatining yakuniy natijalari uchun javobgarlik hissini yanada oshiradi, mamlakat iqtisodiyotidagi ulushi muttasil orta borishiga zamin bo‘ladi.

Hozirgi paytda ushbu soha nafaqat iqtisodiyotning o‘sish sur’atlarini jadallashtirishda, balki, mamlakatimiz uchun nihoyatda muhim bo‘lgan bandlik va aholi daromadlarini oshirish masalalarini hal etishda ham yetakchi o‘rin tutmoqda. Bunga asosan huquqiy bazani mustahkamlash, iqtisodiyotning mazkur sektori uchun barqaror qulaylik, imtiyoz va kreditlar tizimini shakllantirish masalalariga jiddiy e’tibor berilayotgani tufayli erishilmoqda. Respublikamiz iqtisodiyotida ahamiyati tobora oshib borayotgan kichik biznes subyektlari xo‘jalik yuritishning shaxsiy manfaatdorlik, tashabbuskorlik va mulkiy javobgarlik tamoyillariga tayanib, mulkchilikning turli shakllari teng huquqlilik va sog‘lom raqobat asosida rivojlanib borishiga asoslanadi. O‘z mulkiga, yetishtirgan mahsulotiga sohiblik hissiga, ihtiyoridagi mol-mulk, moliyaviy va moddiy resurslarni mustaqil tasarruf etishiga ko‘ra, bozor iqtisodiyoti tamoyillariga to‘la mos tushadi. Uning mamlakatda bandlik muammosini hal etish, mo‘l-ko‘lchilikni ta’minlash hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishdagi imkoniyatlari esa juda katta.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Mavzu doirasida ko‘plab xorijiy va mahalliy mutaxassis olimlar ish olib borishgan bo‘lib, ularning tadqiqotlarini “tadbirkorlik” tushunchasiga berishgan turli yondoshuvlar bo‘yicha faoliyat olib borishganligidan dalolat beradi. Jumladan, “tadbirkor” va “biznesmen” kabi tushunchalar ularning iqtisodiy faoliyat sohalari ko‘rilayotganda ma’nodosh hisoblanmaydi. “Biznes” tushunchasi “tadbirkor”dan ancha kam ma’noga ega deb qaraladi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

G‘arb davlatlarining bozor iqtisodiyoti haqidagi adabiyotlarida – “biznes”- jamiyatning talab va xoxishlarini qondirishga karatilgan ishlab chiqarish tizimi” deb tushuntiriladi. Iqtisodchi olim Y. Shumpeter tadbirkorlik faoliyatining mulkchilik kategoriyasidan farqlagan va uni innovatsiya faoliyati bilan bog‘lagan [3]. Uning konsepsiyasi tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyatini va tarixiy missiyasini aniqlashda, tadqiq etishda eng samarali yo‘nalish bo‘ldi.

Tadbirkorlikni tatbiq etishda paydo bo‘lgan yangi bosqich D.Gelbreytning “Yangi industrial jamiyat” asari bilan bog‘liq. Bu iqtisodiy rivojlanish ma’lum pog‘onaga o‘sishi sababli, ya’ni ishlab chiqarish individual o‘sishdan yalpi standartlashgan shaklga o‘tishi bilan tavsiflanadi [4]. Ushbu vaziyatda bozorni asta-sekin o‘rganish, talabni istiqbollashtirish, yangi texnologiya va materiallarni yaratish talab qilinadi. Yangi paradigmada boshqarish ratsionalizatsiyadan tashkiliy xulq tadbirkorligiga o‘tish tushuniladi. Bu doimiy ravishda erishilgan darajani o‘zgartirishdan, bo‘lajak imkoniyatlar va xavflarni oldindan bilish, global muqobil harakat yo‘llarini izlashdan iboratdir.

Professor V.Shepelev “Tadbirkor” tushunchasiga quyidagicha ta’rif bergan: “Tadbirkor bozor iqtisodiyotida xo‘jalik yuritishning asosiy subyekti hisoblanadi. Tadbirkor yakka shaxs sifatida ham ishlab chiqarish omillarini birlashtiruvchi kishilar guruhi sifatida ham namoyon bo‘lishi mumkinki, bu kishilar o‘zlari ixtiyorida (tasarrufida) bo‘lgan ishlab chiqarish omillarini ishchi kuchi bilan, bu ishchi kuchini sotib olish va xo‘jalik faoliyatida undan foydalanish vositasida birlashtiradilar” deb tushuntiradi [5].

Akademik S.G‘ulomov, i.f.d. B.G‘oyibnazarovlarning ta’kidlashlaricha, “Hozirgi bozor iqtisodiyotini chuqurlashtirish sharoitida respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bilan shug‘ullanuvchi korxonalarga alohida e’tibor qaratilib, bu jarayon yangi innovatsiyalar, tashabbuskorlikni talab etib, shular asosidagina (resurslarni tejab,sifatli mahsulot chiqarish yo‘li bilan) iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash mumkin. Buning uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalarda rahbarlar fan va texnikada erishilgan eng so‘nggi innovatsiyalarni ishlab chiqarishga joriy etishga alohida e’tibor qaratishlari lozim” [6]. Bu esa kichik biznesni rivojlantirish O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning eng muhim yunalishlaridan biri ekanligini tasdiqlaydi.

Iqtisodchi olim X.Abulqosimov “biznes” tushunchasiga quyidagicha ta’rif bergan: “biror faoliyat yuzasidan bo‘lgan munosabat, aniqrog‘i ishbilarmonlarning iqtisodiy munosabatidir. Keng ma’nosi – qonuniy yo‘l bilan daromad topishga qaratilgan faoliyatdir” [7]. Ushbu ta’riflarni qiyosiy o‘rganish va tahlil qilish natijasida shunday xulosaga kelindiki, ularda tadbirkorlikning ichki mohiyatini ochib beruvchi bir qator yondashishlar mavjud bo‘lib, bular bozor iqtisodiyoti talablariga ham mos keladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik to‘g‘risida”gi qonunga asosan tadbirkorlik – fuqorolarning foyda yoki shaxsiy daromad olishga yo‘naltirilgan mustaqil, tashabbuskor faoliyati bo‘lib, u fuqoroning o‘z nomidan, o‘zining tavakkalchiligi bilan hamda o‘zining yoki yuridik shaxsning (korxonaning) mulkiy javobgarligi asosida amalga oshiriladi. Shunday qilib, tadbirkor to‘la yoki qisman moddiy mablag‘ga yoki moliyaviy resurslarga ega bo‘lgan g‘ayratli inson bo‘lib, u ushbu resurslarni o‘z ishini (biznesini) tashkil qilish uchun ishga soladi. Uning tomonidan bunyod etilgan firma (tashkilot, shirkat, korxona) davlatimizda taraqqiy etayotgan kichik biznesning bir qismiga aylanadi. Ushbu keltirib o‘tilgan fikrlar hozirgi globallashuv sharoitida kichik biznes subyektlarini yanada rivojlantirish uchun asos bo‘lsada, ammo favqulotda holatlarni (pandemiya, tabiiy ofatlarni, va boshqalarni) nazarda tutilmaganligi ushbu mavzu doirasida chuqur tadqiqot olib borishni taqazo etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahon amaliyotida hali katta va kichik korxonalarni ajratib beruvchi yagona mezon o‘rnatilmagan. Hozirgi vaqtda bir-biridan ajratuvchi alohida belgilarini aniqlash korxonalarning muhim sohalari bo‘yicha umumlashma belgilari katalogini bunyod etish orqali amalga oshirilmoqda. Bu borada jamoa, shirkat, oilaviy, xususiy korxonalari, firma va boshqa yuridik maqomiga ega bo‘lgan korxonalar ham o‘rta korxonalarni sanab o‘tish mumkin.

XX asrning so‘nggi choragida kichik biznes subyektlari yuqori sur’atlarda rivojlana bordilar va iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning muhim omillari bo‘lib qoldilar. Bugungi kunga kelib, keng rivojlanmagan kichik biznessiz zamonaviy iqtisodiyotni tasavvur etib bo‘lmaydi. U bir tomondan, qandaydir darajada yirik korxonalar bilan raqobatda bo‘ladi va shu nuqtayi nazardan iqtisodiyotni bozor kon’yunkturasi o‘zgarishlariga, voqelikni tez-tez almashib turishiga iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan qayta qurish imkonini beradi.

Ikkinchi tomondan, kichik korxonalarning katta qismi yirik biznes bilan hamkorlik qiladi, ularga xos bo‘lgan texnik konservatizmni bartaraf etishga ko‘maklashadi. Kichik biznesni rivojlantirish bozorni iste’mol tovarlari bilan to‘ldirishga va hududiy monopolizmga barham berishga, raqobat muhiti vujudga kelishi hamda kengayishiga, ilmiy-texnika natijalarini ishlab chiqarishga joriy etishga va eksport salohiyatini yuksalishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kichik biznesning yana bir xususiyati nisbatan kam xarajatlar evaziga yangi ish o‘rinlari yaratish va shu orqali bandlik muammosini hal etishga hissa qo‘shishi hisoblanadi. Shu bilan birga, kichik biznes turli ijtimoiy guruhlar daromadlari o‘rtasidagi tafovutlarni qisqartirishga, moddiy, mehnat va moliyaviy resurslarni sarmoyadorlik darajasi yuqori bo‘lgan sohalarga yo‘naltirishga, aholi daromadini oshirishga hamda iqtisodiyotning turli sektorlari o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishga o‘z hissasini qo‘shadi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda kichik tadbirkorlikni rivojlantirish borasida bir qator ishlar amalga oshirildi, jumladan:

- ulgurji va chakana savdo tizimi isloh qilindi va kichik tadbirkorlik korxonalariga infratuzilma boʻlinmalari tomonidan xizmat koʻrsatishning samarali tizimi yaratilmoqda;
- kichik tadbirkorlik subyektlarining qonuniy huquqlari va manfaatlarini muhofaza qilish hamda tadbirkorlik erkinligini kafolatlash tizimi shakllanmoqda;
- tadbirkorlarni Davlat roʻyxatiga olish va hisobga qoʻyishning yengillashtirilgan va xabardor qilish tartibi joriy etildi hamda birja savdolari orqali tadbirkorlarning moddiy-texnik resurslarni erkin sotib olishiga qulay shart-sharoit yaratildi;
- mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarning mahsulotlarini majburiy standartlashtirish va sertifikatlash jarayoni soddalashtirildi hamda soliq yukini pasaytirish va soddalashtirish choralari koʻrildi;
- kichik tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyati erkinlashtirildi va yangi ish boshlovchi tadbirkorlar uchun dastlabki sarmoyani shakllantirish hamda boshqa shakllardagi yangi moliyaviy qoʻllab-quvvatlash tizimi joriy etildi.

Natijada, 2021-yil holatiga YAIMda kichik tadbirkorlikning hissasi 54,9 foizga yetdi. Kichik biznesning iqtisodiyot tarmoqlari boʻyicha mahsulot ishlab chiqarishdagi hissasi sanoatda 30,1 foiz va qurilishda 72,4 foizni tashkil etdi1. Ayniqsa, kichik biznesning tashqi iqtisodiy faoliyati asta-sekin kengayib bormoqda. Uning umumiy eksport xajmidagi ulushi 2021-yilda 22,3 foizni tashkil etdi. Ularning asosiy eksport mahsulotlarini – qishloq xoʻjaligi, toʻqimachilik, ishlov beruvchi, elektrotexnik ishlab chiqarish mahsulotlari, halq amaliy sanʼati buyumlari tashkil etmoqda.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib, Oʻzbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni hozirgi kun rivojlanishini chuqur tahlil qilish uchun ekonometrik tahlilini amalga oshirish maqsad qilingan holda quyidagi ijtimoiy-iqtisodiy koʻrsatkichlarini tanlab olindi: kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmi – Y, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi – X1, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi – X2, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni – X3, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikningg asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi – X4. Dastlab ushbu tanlab olingan omillarning natijaviy omilga va oʻzaro ular oʻrtasidagi bogʻliqlik (krrelyatsiya) koeffitsiyentini aniqlab olamiz (1-jadval)

1-jadval: Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmiga taʼsir etuvchi omillarning korrelyatsion koeffitsiyenti

	Y	X1	X2	X3	X4
Y	1				
X1	0,675159	1			
X2	0,61741	0,725582	1		
X3	0,965721	0,685374	0,693818	1	
X4	0,941736	0,455288	0,481236	0,750868	1

Jadval qiymatlariga eʼtibor qaratadigan boʻlsak, Natijaviy Y-omilga nisbatan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi (rY,X1=0,675159),), kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi (rY,X2=0,61741) oʻrtachadan kuchli zichlikda hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni (rY,X3=0,965721), kichik biznes va xususiy tadbirkorlikningg asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi (rY,X4=0,941736) kuchli zichlikda bogʻlangan boʻlib, omillar oʻrtasida rx1,x2<0,8 shartga koʻra multikoleniarlik mavjud emasligidan kuzatilayotgan bogʻliqlik oʻrtasida regressiya tenglamasini aniqlashni EViews dasturi orqali davom ettirish mumkin.

Tadqiqotlarga koʻra, mustaqillikdan keyingi oʻtgan yigirma sakkiz yil davomida viloyatda KBXT rivojlanish tendensiyalarini eksponensial, darajali, logarifmik, koʻrsatkichli, binominal va chiziqli funksiyalar yordamida tahlil qilganda chiziqli funksiyaning koʻproq real amaliyotni aniqroq ifodalashi namoyon boʻladi. Shu sababdan ham tanlab olingan omillar oʻlchov birliklari turlicha boʻlganligi bois, omil koʻrsatkichlarini logorifmlab chiziqsiz tenglamani hosil qilish bilan birga uni sifat mezonlari asosida tekshiriladi (2-jadval).

1 Oʻzbekiston Respublikasi Davlat statistika qoʻmitasi maʼlumotlari.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

2-jadval: Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan tovar va xizmatlar hajmining koʻp omilli regressiya tenglamasi

Dependent Variable: LnY				
Method: Least Squares				
Date: 02/25/21 Time: 08:20				
Sample: 2000 2020				
Included observations: 21				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistik	Prob.
LnX1	5.043956	0.932438	5.409427758	0.0001
LnX2	-1.12100358	1.394239	-0.804025407	0.0324
LnX3	1.13150750	0.933943	1.21153807	0.0424
LnX4	0.488818	0.282784	1.728591434	0.0509
C	-19.200039	11.81623	-1.624887041	0.0245
			t_{jad}=2,119905299	
R-squared	0.991239	Mean dependent var		16.98680
Adjusted R-squared	0.989049	S.D. dependent var		2.506779
S.E. of regression	0.262326	Akaike info criterion		0.365800
Sum squared resid	1.101040	Schwarz criterion		0.614496
Log likelihood	1.159095	Hannan-Quinn criter.		0.419774
F-statistik	452.5822	Durbin-Watson stat		1.895196
Prob(F-statistik)	0.000000	F_{jad}=0,171112236		

Jadval ma'lumotlarida keltirilgan koeffitsiyentlar qiymatlaridan kelib chiqqan holda quyidagi tenglmani hosil qilinadi:

LnY=5,1LnX1-1,1207501LnX2+1,1315LnX3+0,5LnX4-19,200038719 (1)

Aniqlangan 1-regressiya tenglamasi parametrlarini t-Statistik mezonlari boʻyicha ahamiyatliligiga e'tibor qaratadigan boʻlsak, α=0,05 va df=16 boʻlgan holda tJad=2,119905299 ga tengligidan faqatgina kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi (t_{X1}=5.441604> t_{Jad}=2,119905299) ahamiyatli boʻlib, qolgan parametrlarning ahamiyatliligini retrospektiv sifat mezonlari MAPE (Mean Absolute Percentage Error – oʻrtacha mutloq foiz xatosi) va TIC (Tayl inequality coefficient – Teyl prognoz aniqligining muqobil oʻlchovi) bilan tekshirish talab etiladi.

Aniqlangan ma'lumotlarga asosan ta'kidlash mumkinki, MAPE=1,144 boʻlib, bu oʻz navbatida MAPE=1,144<10% prognoz aniqligi yuqori va TIC=0,0067<1 prognoz aniqligi qanchalik yuqori boʻlsa, koeffitsiyent shunchalik nolga intilishidan 1-regressiya tenglamasi parametrlarining barchasini ahamiyatliligi kelib chiqadi. Matematika qoidalariga va hisob-kitob jarayonlarini osonlashtirish hamda natijalar aniqligiga erishish uchun yuqorida hosil qilingan 1-regressiya tenglamasini potensirlab olinadi va unga koʻra quyidagi tenglama hosil qilinadi:

$$Y = \frac{X1^{5.1} * X3^{1.1315} * X4^{0.5}}{X2^{1.1207501} * e^{19.200038719}} \quad (1^*)$$

Hosil qilingan 1*-regressiya tenglamasini haqiqatdan ahamiyatliligini α=0,05 va k1=4; k2=16 boʻlganda FJad=0,171112236 ga tengligini e'tiborga olgan holda hisoblangan Fisher qiymati Fhis=452,6 tengligidan FJad shartga binoan 1*-regressiya tenglamasining ahamiyatliligi hamda DW=1,895 teng boʻlganligi bois, avtokorrelyatsiya mavjud emasligidan tenglamaning ishonchli va adekvatligi kelib chiqadi.

Aniqlangan 1*-regressiya tenglamasiga iqtisodiy izoh beradigan boʻlsak, unga koʻra, hozirgi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi 1 foizga oshirishga erishilsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmini qoʻshimcha 61,3 mlrd. soʻmga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari sonini 1 taga koʻpaytirish 1,7 mlrd. soʻmga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning

asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmini bir mlrd. so‘mga oshirish esa 3,03 mlrd. so‘mga oshirish mumkinligi aniqlandi. Ammo shuni ta’kidlash joizki hozirgi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushini 1 foizga oshirilsa, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmi 8,9 mlrd. so‘mga qo‘shimcha kamayishi aniqlanib, bu o‘z navbatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining ishchilarga nisbatan to‘yinganligini ko‘rsatmoqda.

Endi aniqlangan 1*-regressiya tenglamasidan foydalanib qolgan omillarni vaqt (t=22) bo‘yicha quyidagi tenglamalari bo‘yicha:

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi – X1=22,4+1,5*t;
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushi – X2=46,7+1,5*t;
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni – X3=49688+17215*t;
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikningg asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmi – X4=-14217543,5+5457756,1*t.
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmining ko‘p omilli prognoz ko‘rsatkichini aniqlanadi (3-jadval).

3-jadval: Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmining ko‘p omilli prognoz ko‘rsatkichi

Yil	KBXTda yaratiladigan mahsulot va xizmatlar hajmi, mln. so‘m	KBXTning YAIMdagi ulushi, foiz	KBXTda bandlarning respublika iqtisodiyotidagi umumiy bandlar sonidagi ulushi, foiz	KBXT subyektlari soni, birlik	KBXTga ajratilgan investitsiyalar, mmln. so‘m
2021	641474523,8	55,4	79,7	428418	105853090,7
2022	771886042	56,9	81,2	445633	111310846,8
2023	923202012,7	58,4	82,7	462848	116768602,9
2024	1097952614	59,9	84,2	480063	122226359
2025	1298882477	61,4	85,7	497278	127684115,1
2026	1528961599	62,9	87,2	514493	133141871,2

Jadvalda keltirilgan prognnoz natijalariga ko‘ra, 2026 yilga borib kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda yaratilgan yalpi tovar va xizmatlar hajmi 2020-yilga nisbatan 2,4 barobarga o‘sib, 1528,9 trln. so‘mga yetishi bu esa albatta, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YAHMdagi ulushini bazis davrga nisbatan 7,5%, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda bandlar sonidagi ulushini ham 7,5 %, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari soni 20,1 % hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy kapitaliga investitsiyalar hajmini 25,8 foizga oshishi bilan belgilanishi kutilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish nafaqat davlat va jamoat taraqqiyotida, balki har bir insonning yuksalib borayotgan hayotiy ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega, ya’ni xizmat ko‘rsatish, chakana savdo, oziq-ovqat maxsulotlarini ishlab chiqarish kabi sohalarda ushbu faoliyat yaqqol namoyon bo‘ladi.

Chunonchi, mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali:

- o‘rta mulkdorlar sinfi shakllanadi;
- makroiqtisodiy beqarorlik, ishsizlik va taqchillik kabi iqtisodiy muammolar barham topadi;
- sog‘loq raqobatchilik muhitining yaratilishi orqali YAIMning miqdor va sifat jihatidan o‘sishi kuzatiladi;
- ichki bozor zarur tovar (xizmat)lar bilan to‘yinadi va ularning sifati oshadi;
- pirovardida aholi turmush darajasining o‘sishiga erishiladi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni rivojlantirish konsepsiyasida asosiy e'tibor birinchi navbatda faoliyat ko'rsatayotgan iqtisodiy salohiyatga ega kichik biznes subyektlarini qo'llab – quvvatlash, tarmoq va hudud uchun zarur, ammo, past rentabelli sohalar rivoji uchun qulay imkoniyatlar yaratish, respublikaning ijtimoiy – iqtisodiy siyosati yo'nalishlari va maqsadlariga mos faoliyat yuritayotgan xo'jalik tuzilmalarini rag'batlantirish, hududiy ahamiyatga ega mahsulot ishlab chiqaruvchi kichik korxonalarga soliq imtiyozlari belgilash, lizing xizmati hamda investitsion xatarlarni sug'urtalash tizimini kengaytirish va moliyaviy imkoniyatlari cheklangan kichik tadbirkorlik korxonalarining bank kreditlaridan foydalanishiga yo'l ochuvchi sharoitlarni yaratishga qaratilmog'i kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston Xalqiga Murojaatnomasi. "Xalq so'zi" gazetasi, 2022-yil 21-dekabr, № 272 (8334).
2. IMF STAFF COUNTRY REPORTS.
3. http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1504.pdf.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития.пер. с. Англ. –М.: Прогресс, 1992, 169-170, 183 б.
5. John Kenneth Galbraith. The New Industrial State. American Journal of Agricultural Economics 70(4): 2015, 1-518. DOI:10.2307/1241945
6. Shepelev V. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik. Soliq to'lovchining jurnali, 1996. №7, 30 b.
7. G'ulomov S, G'oyibnazarov B. Iqtisodiy yuksalish omillari. // Xalq so'zi, 2007-yil 27-fevral.
8. Abulkosimov, Hasan Xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda ishbilarmonlik muhitini yaxshilashning roli. 2016/05/18 https://www.researchgate.net/publication.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.